

Janusz Siatkowski, Dorota Krystyna Rembiszewska

Rec.: *Slovenski lingvistični atlas 1. Človek (telo, bolezni, družina)*,
Ljubljana 2011, cz. I: *Atlas*; cz. II: *Komentarji*, 403 ss.

W Lublanie w 2011 r. ukazał się pierwszy tom *Słoweńskiego atlasu językowego* (*Slovenski lingvistični atlas 1*; dalej: SLA), obejmujący pole znaczeniowe ‘człowiek’. Składa się on z dwóch części – pierwszą stanowi zbiór map, zaś drugą komentarze, których autorami są: Jožica Škofic (redaktor tomu), Januška Gostenčnik, Mojca Horvat, Tjaša Jakop, Karmen Kenda-Jež, Petra Kostelec, Vlado Nartnik, Urška Petek, Vera Smole, Matej Šekli, Danila Zuljan Kumar.

W części komentarzowej oprócz obszernych omówień map (s. 47–331) znajduje się wstęp (s. 11–45), indeks wyrazowy (s. 333–365), indeks wyrazów *a tergo* (s. 367–380), literatura (s. 381–391), skróty (s. 393–394) i streszczenie angielskie (s. 395–403).

W części z mapami zamieszczono kilka map wstępnych (s. 9–23), spis map I tomu Atlasu i odpowiednich pytań kwestionariuszowych (s. 24–26, powtarzający informacje podane już w części komentarzowej na s. 24–29), transkrypcję fonetyczną (s. 27–30), 143 mapy wraz z pełnymi wykazami zapisów terenowych na poprzedniej stronie (s. 31–315) i 9 wykazów zapisów terenowych bez map (s. 317–326).

We wstępie omówiono: historię prac nad Atlasem, metodę komentowania i mapowania faktów językowych, podano informacje o mapach wstępnych, o sposobie sporządzania pełnych wykazów zapisów terenowych, o doborze materiału do I tomu SLA (z dodatkiem alfabetycznego spisu pytań, uwzględnionych w tym tomie). Poza tym znajduje się wykaz 413 punktów terenowych Atlasu w układzie ich numerów i w porządku alfabetycznym oraz wykaz autorów komentarzy i map.

SLA zaprojektował Fran Ramovš w 1934. Jednakże właściwe przygotowania nastąpiły po II wojnie światowej. Jak zwykle w tego typu opracowaniach konieczne było wyznaczenie siatki punktów i opracowanie kwestionariusza. Obecnie na mapach znajduje się 413 punktów (413 *krajovnih govorov*). Kwestionariusz liczy 870 pytań (1–666: pytania leksykalne, 700–870: pytania gramatyczne). Razem z podpunktami zawiera niemal 3000 pytań. Ułożono go według pól znaczeniowych. Jest ich 15: 1. ciało, 2. odzież, 3. dom, 4. wieś, 5. święta, 6. narzędzia, 7. zwierzęta domowe, 8. rośliny, 9. góry, 10. choroby, 11. czas, 12. krajobraz, 13. rodzina, 14. liczenie, 15. różne.

W 1999 r. został opracowany kwestionariusz *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za SLA*. Następnie zebrano materiał z 720 punktów, tworzący kartotekę, która liczy 884 000 fiszek. Większość tego materiału zapisał Tine Logar i jego studenci. W ciągu ostatnich dziesięciu lat opracowano 45 punktów (głównie za granicą). Całość kartoteki zeskanowano.

W trakcie prac nad atlasem rozwijano różne metody opracowywania map – dążono głównie do stworzenia narzędzi do mechanicznego kartografowania. Najpierw były mapy rękopiśmienne. Zaczęto je publikować w 1988 r. Pierwsza z nich przedstawiała geograficzne zróżnicowanie desygnatu ‘palma wielkanocna’. Do 2000 r. mapy rysowano ręcznie na drukowanym podkładzie. W 2001 r. powstały pierwsze mapy komputerowe. W tym czasie został opracowany zestaw symboli (znaków) dla systemu GIS. Przygotowano także system liter i znaków diakrytycznych. Zapis znaków fonetycznych zapewniają fonty ZRCola (dostępne obecnie w internecie), oparte na Unicodzie oraz 05 SIMBola, która zawiera również kształty geometryczne. Oba systemy czcionek zostały wykorzystane w OLA (*Общеславянский лингвистический атлас. Ogólnosłowiański atlas językowy*) i ALE (*Atlas linguarum Europae*).

Doprowadziło to do pełnej mechanizacji kartografowania. W związku z tym wprowadzono budzące podziw ustalenia miejsca dla poszczególnych znaków, przedstawione na wstępnej mapie. Pozycje znaków dla punktów SLA (s. 22–23): znak pierwszy na lewo od numeru punktu, znak drugi pod numerem punktu, mała gwiazdka odsyłająca do komentarza u góry po prawej stronie numeru punktu, znak / oznaczający brak odpowiedzi na lewo od numeru punktu, znak – oznaczający brak zapisu pod numerem punktu. Przy punktach, gdzie nie ma miejsca, dla takiego umieszczenia znaków zaznaczono modyfikacje pozycji poszczególnych znaków. Dużą zaletą jest różnobarwność map, która pokazuje urozmaicenie terenowe i tym samym wyjaśnia nieregularność rozmieszczenia punktów atlasowych.

Ścisłe przestrzeganie tych zasad, potrzebnych przy pełnej mechanizacji kartografowania, ma jednak też poważne wady. Szczególne zastrzeżenia bu-

dzi przyjęta w Atlasie zasada, że w jednym punkcie umieszcza się najwyżej dwa znaki, a tzw. nazwa trzecia oznaczana jest za pomocą małej gwiazdki odwołującej się do komentarza. Zresztą poszczególne zapisy mają ściśle ustaloną rangę. Np. zapisy Logara mają pierwszeństwo przed zapisami studentów, a odpowiedzi zapisywane częściej zyskują pierwszeństwo przed zapisami sporadycznymi. Prowadzi to nieraz do zniekształcenia obrazu na mapie. Np. na mapie 'policzka' (m. 21, s. 83–84) w p. 49 i 55 zapisano trzy nazwy: *lice*, *ksiht* i *fris*, ale w różnej kolejności, w związku z tym w punkcie 49 *fris* ma osobny znak, a *ksiht* został oznaczony gwiazdką, a w p. 55 osobny znak ma *ksiht*, a gwiazdkę otrzymał *fris*. Ponadto w sąsiednim punkcie 52 obie te nazwy zostały oznaczone osobnymi znakami, bo nie zanotowano tu tzw. trzeciej nazwy. Oboczne występowanie tych nazw we wszystkich trzech wymienionych punktach zostało zupełnie zatarte. W każdym z tych punktów zostało to oznaczone inaczej. Egzemplifikacji można podać wiele. Ograniczymy się jeszcze do dwóch przykładów. Tak na przykład na mapie dla 'nerek' (m. 53, s. 141–143) w wykazie materiału w p. 170 znajdują się trzy nazwy: *obisti*, *fižol*, *ledvice*, na mapie znalazły się tylko znaki dla dwóch pierwszych, zaś dla trzeciej, która jest częsta w znacznej części Słowenii i występuje w bliskim sąsiedztwie wskazanego punktu, została pominięta. Z takiego układu wynikałoby, że w p. 170 brak leksemu *ledvice*, choć tak przecież nie jest. Podobne przedstawienie znajdujemy na mapie 'pryszcz'a' (m. 78, s. 190–193) w p. 136, gdzie na mapie skartografowano *brbunec*, *tvorček*, pominięto zaś *brufolo*, którą zanotowano w okolicznych miejscowościach. Z powodu umieszczenia tylko dwóch znaków dochodzi do zatarcia jasności kryteriów wyboru takich a nie innych nazw w poszczególnych punktach. A to powoduje, że nie sposób rzetelnie wykreślić zasięgi wyrazowe.

Poza tym nie rozumiemy konieczności ograniczenia znaków w punkcie tylko do dwóch. Po mechanicznym sporządzeniu mapy z łatwością można umieścić jeszcze kilka dalszych znaków, a wprowadzając płaszczyzny i szrafowanie można ich liczbę jeszcze bardziej powiększyć. Pokazują to mapy syntetyczne w IX tomie OLA. Ten kuriozalny sposób, polegający na ograniczeniu liczby znaków do dwóch zastosowali także autorzy jednego z tomów OLA, wydanego w Moskwie w roku 2007. Tam jednak było to podyktowane niedoskonałością wykorzystywanego programu komputerowego (zespół rosyjski jako jedyny nie pracuje w Corelu), który uniemożliwia naniesienie większej liczby obiektów. W SLA jednak takich ograniczeń nie było.

Omawiany, I tom Atlasu, ukazał się aż po 80 latach od stworzenia projektu i po 65 latach od rozpoczęcia zbierania materiału. Historię zbierania materiału przedstawiono na dwóch mapach wstępnych: Eksploratory (s. 16–18)

i Czas zapisu (s. 19–21). Pierwotnie przewidziano zebranie materiału przez jednego eksploratora w stosunkowo krótkim czasie. Logar opracował niemal 200 punktów, później zbierali materiał pracownicy Instytutu i inni słoweniści. Ostatecznie gromadzenie materiału zakończono tuż przed przygotowaniem SLA.

Pierwsze zapisy pochodzą z 1946 r., ostatnie z 2011 r. Wśród ostatnich powstały zapisy na peryferii języka słoweńskiego poza granicami we wszystkich państwach sąsiednich. Po uzgodnieniu z Chorwatami w 2010 r. włączono siedem punktów na terenie Chorwacji (na podstawie literatury). Są to punkty 409–413 występujące poza obszarem oznaczonym kolorem.

Jak widać, jest to przedsięwzięcie bardzo rozciągnięte w czasie, biorąc pod uwagę dynamikę rozwoju języka. Można mieć wątpliwości, czy można tu mówić, jak podano we wstępie (s. 22), że w większości chodzi o informatorów tej samej generacji, którzy urodzili się i wyrastali w tradycyjnym środowisku wiejskim (Kenda-Jež 2002). Zresztą w wykazach materiałów umieszczanych przy mapach nie ma dokładnego oznaczenia czasu poszczególnych zapisów.

Poza tym synonimia jest zapewne bardziej bogata, niż to pokazują materiały SLA. Należy zwrócić uwagę, na różnice materiałowe w punktach wspólnych dla SLA i OLA. Mianowicie na 25 punktów słoweńskich w OLA 23 ma ściśle odpowiedniki w SLA. Otóż na kilku mapach są różnice, nieraz bardzo istotne. Przy zestawieniach na pierwszym miejscu podajemy numer punktu w OLA, a następnie w nawiasie numer punktu w SLA. Zestawienia umieszczamy w kolejności map słoweńskich. Nie uwzględniamy różnic czysto fonetycznych, nie podajemy też zapisów fonetycznych, ani zapisów uogólnionych, lecz formy hasłowe stosowane w SLA, sprowadzane w zasadzie do słoweńskich zapisów ortograficznych.

Nr punktu w OLA	Nr punktu w SLA	Forma w OLA	Forma w SLA
SLA m. 1/16 'brwi' (OLA m. 11)			
1	59	<i>obrve</i>	<i>obrve ta nad okom</i>
10	310	<i>obrvi</i>	<i>brvi</i>
20	370	<i>obrvi</i>	<i>obrvi i zenice</i>
149	404	<i>osmice, obrvi, trepalnice</i>	tylko <i>ozmice, osmice</i>
SLA m. 1/21 'policzek' (OLA m. 3)			
18	108	<i>ličnice</i>	<i>lice</i>
21	392	<i>obraz</i>	<i>lice</i>
147	15	brak nazwy	<i>mulce</i>
149	404	<i>obraz</i>	<i>lice</i>

Nr punktu w OLA	Nr punktu w SLA	Forma w OLA	Forma w SLA
SLA m. 1/29 'ramię' (OLA m. 28)			
2	81	<i>ramena</i>	<i>rame</i>
3	117	<i>pleča, pleči</i>	<i>rama</i>
7	196	<i>pleče</i>	<i>rame</i>
9	212	<i>rama, pleče</i>	<i>rama</i>
10	310	<i>rama</i>	<i>rama, pleče</i>
15	289	<i>pleča</i>	<i>rama</i>
17	351	<i>pleče</i>	<i>rama</i>
148	33	<i>pleče</i>	<i>rama, rame</i>
SLA m. 1/49 'brzuch (człowieka)' (OLA m. 50)			
11	123	<i>trebuh</i>	<i>stomih, trebuh</i>
17	351	<i>život</i>	<i>vamp</i>
20	370	<i>vamp</i>	<i>vamp (i lamp), blek, trebuh</i>
21	392	<i>črevo, trbuh</i>	<i>črevo</i>
SLA m. 1/52 'płuca' (OLA m. 53)			
1	59	<i>polmonovi</i>	<i>te bele jetra</i>
6	166	<i>pljuča</i>	<i>pljuča, pljuče</i>
11	123	<i>kordela, pljuča</i>	<i>kordela</i>
SLA m. 1/53 'nerki' (OLA m. 55)			
1	59	<i>reni</i>	<i>ronjonovi</i>
15	289	<i>bubreki</i>	<i>obisti</i>
18	108	<i>ledvica</i>	<i>obisti, ledvice</i>
21	392	<i>obisti</i>	<i>ledevje, obisti</i>
148	33	<i>lumpica</i>	<i>lumpica, ledvica</i>
SLA m. 1/62 'udo' (OLA m. 44)			
1	59	<i>plesmo, tam na plesmu</i>	<i>to tolsto meso</i>
2	81	<i>*guljɔ</i>	<i>gori nad kolenom</i>
4	252	<i>stegno</i>	<i>bedra</i>
11	123	<i>stegno, kolate</i>	<i>stegno</i>
18	108	<i>bedra (f.)</i>	<i>stegno</i>
20	370	<i>bedra (f.)</i>	<i>bedro</i>
21	392	<i>bedra</i>	<i>bedro</i>
149	404	<i>bedra (f.)</i>	<i>bedro</i>

Nr punktu w OLA	Nr punktu w SLA	Forma w OLA	Forma w SLA
SLA m. 1/65 'łydka' (OLA m. 45)			
1	59	<i>to tolsto meso</i>	brak nazwy
2	81	<i>to debelo meso</i>	<i>muškul</i>
3	112	<i>debelo meso</i>	<i>debelo meso, meča</i>
4	252	<i>buča</i>	<i>bodelj-</i>
5	107	<i>meč (m.), popola</i>	<i>debelo meso</i>
6	166	opisowo: <i>pod kolenom</i>	<i>meče, meča, bodeljni</i>
11	123	<i>muškolo (m.)</i>	<i>debelo meso</i>
13	279	<i>po ribah</i>	<i>mišice, badeljni</i>
18	108	<i>meče (f. pl.)</i>	<i>to debelo meso</i>
147	15	<i>badelj</i>	<i>badelj, meča</i>
148	33	<i>badelj</i>	<i>bodeljni</i>
149	404	brak zapisu	<i>litka</i>

Czym te różnice się tłumaczą, trudno powiedzieć. Zapewne materiały dla OLA zebrano niezależnie od badań materiałowych dla SLA. Informacji na ten temat we wstępie do SLA nie ma.

Siatka punktów jest dość gęsta. Gdyby porównać z innymi atlasami gwarowymi, to można wskazać, że rozmieszczenie punktów jest na przykład dwa razy gęstsze niż w Atlasie macedońskim.

Na tom I Atlasu złożyły się pytania z pola znaczeniowego 'człowiek', należące w pierwotnym kwestionariuszu do działów: 1. ciało (pytania 1–76), 10. choroby (pytania 474–496) i 13. rodzina (pytania 604–646a), a także kilka pytań, których pierwotnie nie było w żadnym z tych trzech działów kwestionariusza. We wstępie podano dokładne informacje o wszelkich zmianach wchodzących tu w grę pytań w czasie zbierania materiału (łączenie i rozdzielanie pytań, zmiany sformułowań, usuwanie i dodawanie nowych). W związku z tym sporządzono zestaw pytań i odpowiadających im numerów map (s. 24–29), a także alfabetyczny spis pytań kwestionariusza z odpowiadającymi im numerami map i komentarza (s. 30–31). Nazwy desygnatów podano w kilku językach: słoweńskim, niemieckim, angielskim, francuskim, włoskim i rosyjskim.

We wstępie przedstawiono metodę komentowania faktów językowych w SLA. Jak zastrzegają autorzy, były różne projekty komentarzy, wreszcie w 2007 zespół, korzystając z rozwiązań zastosowanych w innych atlasach, zwłaszcza ČJA i OLA, ustalił schemat komentarza. Zawiera on pięć elementów:

1. Informacje o mapowanym materiale.
2. Analiza morfologiczna.
3. Cechy szczególne mapowanych wyrazów.
4. Dodatkowa literatura.
5. Odesłania do map i komentarzy SLA oraz innych atlasów gwarowych.

Wszystkie komentarze opracowane są według tego schematu. W szczególności są widoczne jednak znaczne różnice.

W nagłówku każdego komentarza, jak zwykle bywa, podano numer mapy. Trudno uzasadnić celowość oznaczania map w Atlasie numerem kwestionariusza, np. V055 i punktów we wstępie oraz w komentarzach np. T023, zamiast 55 i 23. Przecież to nie jest arkusz kalkulacyjny, gdzie dla zabiegów rachunkowych potrzebne jest takie oznaczenie. Nawet jeśli dla celów porządkowych wprowadzono dodatkowo zero, to już na etapie numerowania w tekście można było je usunąć. Dodatkowe wprowadzenie symboli literowych V i T nie wnosi żadnej konkretnej informacji, a na pierwszy rzut oka wprawia w zdumienie czytelnika skomplikowaniem numeracji, która nie wymaga aż takich uduźnień, a wręcz przeciwnie.

W punkcie pierwszym dotyczącym materiału podawana jest dokładniejsza niż w kwestionariuszu informacja o znaczeniu przedstawianego na mapie wyrazu. Są to informacje bardzo ważne. Nieraz nasuwają się zastrzeżenia dotyczące tożsamości znaczeniowej podawanego na mapie materiału. Autorka mapy 'policzka' (m. 21, s. 83–84) podaje w komentarzu, że niektóre odpowiedzi dotyczyły 'twarzy', jednak trudno było je wydzielić, więc na mapę naniosła wszystkie zanotowane wyrazy. Słoweńskie materiały OLA, rozróżniające 'twarz' i 'policzek', wykazują tu pewne różnice. Wątpliwości budzi też nazwa *želodec* w znaczeniu 'brzuch' na mapie 49 (s. 134–135). W OLA, gdzie są osobne mapy dla 'brzucha' i 'żołądka', znów widać tu różnice. W punkcie tym podawany jest też ogólny podział terytorialny z odniesieniem do dialektów języka słoweńskiego bądź kierunków geograficznych lub wreszcie przez wymienienie numerów punktów. Nie lokalizuje się natomiast nazw gwarowych w odniesieniu do większych miejscowości. Poza tym nazw większych miejscowości nie podano na żadnej mapie, także na mapach wstępnych, nawet na mapie z siatką punktów. Wymieniane są tu też syntetyczne informacje o zapożyczeniach.

Na szczególne podkreślenie zasługuje drugi punkt komentarza, gdzie podawana jest analiza morfologiczna, według zasad, które ustalił Matej Šekli. Zresztą analiza morfologiczna w całym tomie została przeprowadzona nadzwyczaj dokładnie i w zasadzie nie budzi żadnych zastrzeżeń.

Mapowane wyrazy w legendzie mapy i w komentarzu przedstawiane są w słoweńskiej literackiej postaci ortograficznej. Jest to rozwiązanie ułatwiające korzystanie z Atlasu szerszej rzeszy użytkowników, bez potrzeby wtajemniczenia w skomplikowane zapisy fonetyczne lub etymologizujące uogólnienia. Zapisywane są one na dwa sposoby:

- a) pogrubionym drukiem prostym wyrazy jasne etymologicznie i wykazujące regularne zmiany głosowe od czasów prasłowiańskich do czasu kodyfikacji poprawnościowej i pisowniowej w XVI, ewentualnie w XIX wieku, np. **rame**, **pleče**;
- b) pogrubionym drukiem w kursywie wyrazy gwarowe niezupełnie jasne pod względem etymologicznym i z nieregularnym rozwojem fonetycznym, np. ***štrule***.

Dużą literą podaje się głoski, które w dialektach mają nieregularne kontynuanty, np. *Brke*, *B-* > *m-*: obok *brke* występuje *mrke*; *črn-* z kreską (bez zakończenia), jeśli obok *črni* (*lasje*) pojawiają się postaci *črne*, *črn*.

Po hasle podawana jest transpozycja prasłowiańska poprzedzona gwiazdką (*) i podzielona na segmenty morfologiczne, przy czym celem nie jest ścisła rekonstrukcja prasłowiańska. Zapożyczone elementy leksemu podawane są w nawiasach, np. *bjond-* < *(*bjond*)-*v* < wł. *biondo* 'blond'. Uwzględniane są również zapożyczenia przyjęte i przystosowane morfologicznie (końcówki) i jako podstawy nowych leksemów.

Co ważne, podaje się tylko bezpośrednie źródło. Zapożyczenia obce opracowane są wprost wzorowo. Zwraca uwagę skrupulatne wyszukiwanie gwarowych źródeł niemieckich, friulskich i włoskich. Zastrzeżeń można zgłosić niewiele. Powstaje np. pytanie, czy słusznie przyjmowane jest bezpośrednie źródło chorwackie w wypadku pewnych nazw 'brzucha' wywodzących się z tureckiego (osmańskiego) lub greckiego (m. 49, s. 134–135), czy wyprowadzanie greckiej pożyczki *stomih*, *stomi* bezpośrednio z friulskiego. Może autorzy mają nawet rację, nie podano tu jednak żadnych argumentów za takim tłumaczeniem.

Wobec przejętych z OLA zasad analizy morfologicznej wprowadzono pewne istotne innowacje. Oprócz transpozycji prasłowiańskiej poprzedzonej znakiem <, podawana jest też bezpośrednia podstawa słowotwórcza, a także jej dalsze źródła, poprzedzane znakiem <, np.:

mrtev < *mbr-t-v 'martwy' < *mer-ti, *mbr-ø* 'umierać'; *znamenje* < *zna-men-bj-e < *zna-mę, gen. sg. *zna-men-e* 'znamię, znak' < *zna-ti 'znać'.

Dla przejrzystości budowy morfemowej obok prasłowiańskiej postaci dodaje się starszą postać fonetyczną, np.: *tašča* 'teściowa' < *tbšč-a < *tbst-j-a < *tbst-b 'teść'.

Autorzy podali cały system fonetyczny, który posłużył do przedstawiania transpozycji form.

Poza tym uwzględniono nowsze zmiany słoweńskie. Podawane są złożone formy przymiotników, jak np. *stari otec* ‘dziadek’ < **star-ǫ-j-ǫ otbc-ǫ* ← *star-ǫ ‘stary’ + *otbc-ǫ ‘ojciec’. Jest rzeczą zrozumiałą, że formę męską *ramen* ‘ramię’ sprowadzono do pierwotnego *ormen-ǫ (s. 100) z jorem na końcu ze względu na depalatalizację w języku słoweńskim. W OLA natomiast ze względu na konieczność uwzględniania wszystkich języków słowiańskich formę tę rekonstruujemy jako *ormen-ǫ z miękkim jerem na końcu. Są jednak pewne niekonsekwencje w tym zakresie. Np. w komentarzu do ‘skroni’ (s. 66) nazwę *smrtna žila* przetransponowano jako **smǫrt-ǫn-a-j-a žil-a* ← *smǫrt-ǫ ‘śmierć’ + *žil-a* ‘żyła’, uwzględniając słoweńską depalatalizację sonantu miękkiego, natomiast w komentarzu do nazwy ‘śmierci’ (s. 178) wyraz *smrt* sprowadzono do pierwotnej postaci prasłowiańskiej z sonantem miękkim: < *smǫrt-ǫ. Wyjaśnienia dotyczącego głębokości transpozycji prasłowiańskiej we wstępie nie podano.

W trzecim punkcie komentarza podawane są szczególne cechy mapowanych wyrazów. Znajdują się tu ważne informacje o sposobie oznaczania na mapie nazw sporadycznych, sporadycznych połączeń wyrazowych i nazw opisowych oraz ewentualnych nazw trzecich, odsyłanych do komentarza. W czwartym punkcie komentarza podawana jest wykorzystana dodatkowa literatura, tzn. spoza pozycji stale przytaczanych w następnym punkcie. Ponieważ materiały zebrane w SLA są interesujące nie tylko dla językoznawców, przywoływana jest również literatura z innych dziedzin, jak etnologia, medycyna, historia itp. Szkoda tylko, że skoro w założeniu SLA ma trafiać także do przedstawicieli różnych dziedzin wiedzy, to w rzeczywistości dosyć ubogo reprezentowana jest w komentarzach dodatkowa literatura pozalingwistyczna.

Ostatni punkt komentarza zawiera zawsze odesłania do map i komentarzy SLA oraz do takich atlasów gwarowych, jak OLA, ALE, SDLA (*Slovenski dialektološki leksikalni atlas slovenske Istre*), ALI (*Atlas italjanskego jezika*), ASLEF (*Furlanski zgodovinski, jezikovni in etnološki atlas*), HJA (*Hrvaški jezikovni atlas*).

Kolejny (trzeci) rozdział wstępu poświęcono metodom kartografowania faktów językowych w SLA. W SLA hierarchia znaków oparta jest na praktyce OLA, jednak dokładnie ustalone są znaczenia tylko pewnych znaków. Ustalono, że kształt znaku przedstawia rdzeń leksemu, a jego wewnętrzne wypełnienie postać słowotwórczą. Wybór znaku jest oparty na analizie morfologicznej. Wskazano znaczenie symboli (znaków) aż w 19 punktach i 5 podpunktach (na s. 20–21). Szczegółowo ustalono znaki podstawowe z dodatkowymi znakami

na zewnątrz dla różnego typu połączeń wyrazowych i nazw opisowych. Ustalono nawet, że pierwszy znak umieszcza się na lewo od punktu, drugi zaś pod nim. Zresztą ze względu na gęstość punktów nie zawsze można było dostosować się do tego wymogu. Tak drobiazgowo wyliczenia przytłaczają wręcz nadmiarem informacji i niekoniecznie ułatwiają korzystanie z map. Podobne ustalenia przyjęto w Atlasie gwar polskich Dejny i tam również taki sposób prezentacji materiału nie jest wystarczająco przejrzysty. Na szczęście autor mapy mógł postępować niezbyt rygorystycznie i decydować o szczegółach, co w sumie dało dobre rezultaty, np. przy przedstawianiu współrzędnych nazw sporadycznych dla 'nerek' (m. 53, s. 141–143).

W tomie I są wyłącznie mapy leksykalno-słowotwórcze będące mapami znakowymi. Izoglosami oznaczono zjawiska z innych płaszczyzn językowych (fonetyczne lub morfologiczne). Map z izoglosami umieszczono 24. Najczęściej wyznaczane są zasięgi nieregularnych postaci fonetycznych, przesunięcia akcentowe i zmiany intonacyjne. Np. na mapie 'włosa' (m. 1, s. 49) podano też napisy dla *las* i *vlas*, ale pominięto napis dla *uas*, na mapach 'oko' (m. 14, s. 69–70) i 'oczy' (m. 15, s. 71) pokazano wtórną zmianę intonacji cyrkumfleksowej, a na mapie 'czoła' (m. 11, s. 65) wyznaczono zasięgi zakończeń fleksyjnych: *-o*, *-ø*, *-a*.

Warto zwrócić uwagę, że mapa 'czoła', gdzie zaznaczono różnice rodzajowe, jest mapą w SLA wyjątkową. Zazwyczaj podawane są tylko rdzenie bez końcówek, ponieważ często w zebranych materiałach nie można ustalić ani liczby, ani rodzaju gramatycznego zapisanej formy. Dłuższy wywód wyjaśniający te trudności podano np. w komentarzu do mapy 'skroni' (m. 12, s. 66–67), gdzie zmapowano same rdzenie: *senc-*, *sluh-*, *škranj-*, *škranjic-*, podobnie przy mapie 'oczy' (m. 15, s. 71), gdzie wskazano same tematy wyrazów bez końcówki: *ok-*, *očes-*, *očk-*, a całe tylko *oči*. O komplikacji w ustalaniu tych form niech świadczy jeden przykład z mapy 'czoła' (w OLA m. 5, w SLA m. 11), że podobne zapisy z tych samych punktów: w OLA w p. 8 (w SLA 176): *čjěl* oraz w OLA w p. 9 (w SLA 212) *čé:u/čéu* komisja słoweńska zinterpretowała dla OLA jako *čelo*, w SLA zaś zmapowano je jako *čel*. Okazuje się, że zespół słoweński przekazał odpowiednią korektę, która jednak do autorów mapy w OLA nie dotarła.

SLA to atlas dialektalny, który stara się łączyć tradycyjne rozwiązania z innowacyjnymi metodami. Choć sposób kartografowania materiału nie odchodzi od dotychczasowych ujęć (metoda punktowa, sporadycznie przemieszana z izoglosową), to jednak zsyntezowanie danych w komentarzach, konsekwencja znakowania, dość jasno określone kryteria analizy morfologicznej, utrwalenie stanu gwarowego dawniejszego i współczesnego sprawia, że dialektologia słowiańska wzbogaca się o niezwykle cenne, rzetelne i bardzo przydatne, nie tylko w badaniach językoznawczych, opracowanie.